

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Verslagen

Psychoanalytische kernconcepten

Verslag van

Sexuality, dreams and the unconscious, en viering honderd jaar IPA [Mexico City, 3-6 augustus 2011]

YTEKE HETTINGA

Het tweejaarlijkse IPA-congres vond plaats in het immense World Trade Centre in Mexico City en telde maar liefst 2070 deelnemers, relatief weinig uit Europa. Er waren vooral ook veel jonge Mexicaanse collega's en studenten (600) die ook voor dagdelen in konden schrijven. De toegangsprijs was laag gehouden om het psychoanalytisch gedachtegoed te verspreiden en jonge mensen te enthousiasmeren.

De viering van het honderdjarige IPA-bestaan werd gestalte gegeven met de uitgave van *100 Years of the IPA* (red. Loewenstein en Thompson). In dit boek zijn 56 bijdragen door analytici uit 46 verschillende landen gebundeld over de geschiedenis van de psychoanalyse en de verenigingen in deze landen. We lezen over nationale fricties, politieke moeilijkheden en conflicten tussen lokale psychoanalytische verenigingen. Voor Nederland schreven Eddy de Klerk (†) en Harry Stroeken een helder, compact en boeiend overzicht. Voor België deed Serge Frisch dit.

Feestelijk was de presentatie door Ilse Grubrich-Simitis van de bruidsbrieven (1500 in totaal) van Sigmund Freud en Martha Bernays. In de dagelijkse brieven die de jonge, nog bijna adolescente Freud en zijn verloofde wisselden tussen 1882 en 1886 werden de eerste kiemen van de psychoana-

lyse gelegd. Het was Martha die voor het eerst het woord 'onbewuste' gebruikte en op het wensvervullende karakter van dromen wees. Deze uitgave vormde een mooie inleiding tot de congres themata.

Tijdens de welkomstreceptie werd door Andrea Sabbadini de Extraordinarily Meritorious Service to Psychoanalysis Award toegekend aan Bernardo Bertolucci. Zijn levenslange sympathie voor de psychoanalyse heeft geleid tot prachtige films waarin hij weergeeft hoe mensen gevangen zitten in hun individuele en collectieve geschiedenis (bv. *The dreamers*, *The last emperor*). Bertolucci gaf ons een compilatie van zeven analytisch betekenisvolle filmfragmenten. De heftigheid van deze beelden vroeg om *containing*: woorden, die er echter nadien niet waren. De zaal liep leeg.

Ook dit jaar waren er discussiegroepen in verschillende talen na de plenaire bijeenkomsten. Zo kon uitwisseling en verdieping plaatsvinden. Iedere groep had een voorzitter en twee bijzondere discussianten. In de Duitse groep werd er door een van de collega's een samenvatting van de plenaire zitting gegeven, waarna er stevig werd gediscussieerd. Voor mij waren deze discussies het hoogtepunt van het congres, te meer daar de overige bijeenkomsten in deze middaguren vooral een Spaans-sprekend feestje waren.

De basisconcepten waar het in dit congres om ging werden tijdens de plenaire zittingen door verschillende panelleden vanuit hun eigen theoretische perspectief benaderd. Aan hen waren van te voren drie vragen over deze concepten voorgelegd, en de beantwoording van de eerste vraag was al opgenomen in de *International Journal of Psychoanalysis* (2011, nr. 2). De elf panelleden presenteerden dusdanig gecompliceerde en omvattende visies dat ik moet

volstaan met een paar opmerkingen (hopelijk volgt er een volledige uitgave van de voordrachten en discussies in de *Journal*). Het zal niet zonder betekenis zijn dat de congressaankondiging begon met seksualiteit, maar dat de congresdagen eindigden met dit thema. Het blijft een netelig punt ook na honderd jaar.

Verschillende panelleden was gevraagd naar hun theorie over de onbewuste processen en hoe die zich verhouden tot andere theorieën. Freud heeft met zijn topografische model en zijn latere structurele model al voor het multifocale karakter van deze theorie gezorgd. Psychoanalytische scholen introduceerden semantische varianten. Zo spreekt Bollas van het 'unthought known', Newirth (2003) met anderen van het 'generatief, het 'verdrongen' en het 'relationeel onbewuste', et cetera.

Het onbewuste wordt geboren in de interactie tussen moeder (vader) en kind en is presymbolisch. Alle psychische fenomenen hebben kenmerken van het onbewuste. Het wordt steeds indirect gekend (bv. via *enactment*). Het wordt ook genoemd 'das Reden des Anderen' — om een paar opvattingen weer te geven.

Ook rondom het kernbegrip 'dromen' kwamen de verschillende psychoanalytische stromingen aan bod. De vraag aan andere panelleden was wat de hedendaagse opvatting over de functie van dromen is en of zij verschil zagen tussen dromen verband houdend met trauma's en andere soorten dromen. Dat dromen naast een wensvervullende functie ook een reparatieve functie hebben bij het verwerken van traumatische ervaringen is voor ieder duidelijk. Barros (Bra.) benadrukte dat dromen gezien kunnen worden als een vorm van onbewust denken, waarbij affecten getransformeerd worden in herinneringen en mentale structuren, of als een proces waarbij de betekenis, gebaseerd op representaties van beelden wordt veranderd. Blum (vs) plaatste het nachtmerrieconcept in het middelpunt en beschreef de hertraumatiserende werking van dergelijke dromen. Dromen vormen

ook een eerste stap op weg naar denkbaarheid (Cabre, Spa.). Anderen (bv. Bollas) zien het psychische leven als een voortdurende transformatie van niet-representaties tot figuraties, en van herinneringsssporen die in dromen hun uitdrukking vinden. In alle voordrachten werd ook gesproken over de *rêverie*, ook die van de *analyticus*, en hoe deze verandert in de loop van het psychoanalytische proces. Nieuwe neurobiologische bevindingen die een substantiële aanvulling hebben gegeven op onze kennis over dromen werden eigenlijk niet besproken. Bij het thema 'seksualiteit' bracht Salomonsson (Zwe.) naar voren dat de infantiele seksualiteit altijd present is in het analytische proces en dit ook aandrijft. Hij benadrukte de invloed van Laplanche: de infantiele seksualiteit ontwikkelt zich uit de moeder-kindcommunicatie. Zijn interactietheorie, met het concept 'enigmatische boodschappen', biedt ruimte zowel voor onbewuste als observeerbare berichten. De infantiele seksualiteit van de ouders creëert de infantiele seksualiteit van de baby. Kulish (vs) benadrukte dat de gehechtheidstheorie niet zonder de seksualiteit kan. Ze werkte verder uit waarom seksualiteit altijd zo met conflict beladen is. Waarschijnlijk was dat ook de reden dat er geen voordrachten over homoseksualiteit, homoseksueel ouderschap of medische reproductiemogelijkheden (in het Engels althans) op het programma stonden.

Een van de verdere vragen was: is verlangen equivalent aan seksualiteit? In de discussiegroep werd gesproken over 'verharmlösung der Sexualität' door de sterke aandacht voor de vroege moeder-kindrelatie.

Onvermijdelijk kwam ook de Mexicaanse cultuur aan de orde: er werd gesproken over een gebrek aan identiteit door de aanwezigheid van vele verschillende bevolkingsgroepen, over de sterke moeder-kindbinding door de lange zoogperiode, en de lichamelijke binding aan de moeder, die gevolgd wordt door een abrupte beëindiging bij de geboorte van het volgende kind.

Onder anderen Carlos Bonfil, Mexicaans journalist, leidde het filmfestival (5 en 6 augustus) in met zijn beschouwing over de Mexicaanse cultuur, die in 1946 zo trefkend werd weergegeven in Buñuels film *Los olvidados* (De verdoemden). De vrouw was moeder en/of hoer door de armoede, de vader was afwezig, de castratieangst groot, en jongens waren op zoek naar de vader en vonden deze in bendeleiders. Er is sprake van identificatie met de agressor, waardoor een sterk gewelddadige tendens ontstaat, verdriet niet gevoeld wordt en rouwen niet plaatsvindt. Het gevolg zijn superego-defecten en zich geen raad weten met homoseksualiteit. In de prachtige film *Babel* van de Mexicaanse regisseur Iñárritu (2006) gaat het vooral om de fragmentatie van de taal, het niet verstaan worden door de ander, terwijl rouwen uiteindelijk samen dient te gebeuren.

Daarmee kom ik aan het latente doel van het congres: de verschillende stromingen en theorieën elkaar te laten ontmoeten. Pluriformiteit is de realiteit. Tolerantie voor de verschillende opvattingen en scholen is van belang. Theoretische integratie is een ideaal, maar ook een utopie. De verschillende theorieën en perspectieven kunnen een verrijking zijn maar kunnen ook leiden tot fragmentatie als we de angst daarvoor niet *containen*. Op dit congres bleek ook weer bij de grote hoeveelheid voordrachten met klinische vignettes, dat we elkaar kunnen ontmoeten en *«verstándigen»* in de klinische praktijk en dat was ook mogelijk tijdens de verschillende excursiemogelijkheden in dit prachtige land met zijn oeroude culturen

Van een muziekdoosje, een klosje en een stampotstamper ...

Verslag van

De verbeelding aan de macht [Amsterdam,
4 november 2011]

MARIT VAN DER MEULEN

De studiedag van 4 november van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalytische Psychotherapie was gewijd aan het thema *«De verbeelding aan de macht»*. In lezingen, in kunst en in muzikale intermezzi gaven woorden, beelden en klanken vorm aan — en daardoor macht over — gedachten, angsten en fantasieën in de binnenwereld. Arthur Japin ontdekte, als op school gepest jongetje, het belang van de binnenwereld. Hij *«zag»* een koets in het mistige negentiende-eeuwse Londen op het toneel toen hij hoeftgetrappel hoorde in het op elkaar klikken van twee schoteltjes, terwijl er wat droogijs was gespoten. Japin schrijft zijn historische romans door zijn archieffeiten emotioneel te verwerken. Juist in de verbeelding komen historische personen tot leven. *«Alles in mijn boeken is waar, ook dat wat ik verzonnen heb»*, zo eindigt hij zijn lezing. Catherine Pannevis, klinisch psychologe, kreeg als klein meisje een muziekdoosje van haar grootmoeder om met het wijsje het verkeerslawaaï om oma's huis weg te spelen. Spel, de wereld nadoen, is het motto van haar lezing. Langzaam *«Zo gaat de molen, de molen»* en dan snel *«Zo gaan de wieden de wieden»* zingen, reguleert emotie. Je met moeders spullen bezighouden en moeder nadoen maakt de wereld voorspelbaar. En vader? Vaders stoeien en bereiden zo kinderen voor op dat wat nu juist niet voorspelbaar is in de wereld. Christelle van der Meer, psychiater, vertelt over haar geheime tuin, haar innerlijke plaats van reflectie. Affecten beïnvloeden